

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ
P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

KAFEDRA: “CİNAYƏT HÜQUQU”

FƏNN: “CƏZA-İCRA HÜQUQU”

M Ü H A Z İ R Ə

**MÖVZU № 7. Cəzaçəkmə müəssisələrində cəzanın icrası və çəkilməsi
qaydası**

Vaxt - 4 saat

Mühazirə - 2 saat

Seminar - 2 saat

TƏRTİB ETDİ:

“Cinayət hüququ” kafedrasının baş müəllimi,
polis polkovniki, h.ü.f.d.

Rəsul Rüstəmov

“Cinayət hüququ” kafedrasının müəllimi,
polis polkovnik-leytenantı

Şamxal Kərimov

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.

Protokol №

B A K I - 2 0 1 7

P L A N:

GİRİŞ:

1. Ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəzanın icrası.
2. Ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəzanın icrası.
3. Xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəzanın icrası.
4. Məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində cəzanın icrası.

NƏTİCƏ

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2017.
2. Azərbaycan Respublikasının CİM. Bakı, 2017
3. Azərbaycan Respublikasının CM. Bakı, 2017
4. Cəza-icra hüququ. Şərhlər və sxemlər. Dərs vəsaiti. B., 2004.
5. Cəza-icra hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı, 2007
6. F.Y.Səməndərov. Cinayət hüququ. Ümumi hissə. Dərslik. Bakı,2017
7. M.H.Hümbətov. Cəza və onun icrası., “Hüquq ədəbiyyatı”. Bakı,1999.
8. Rəhimov.İ.M.Cinayət və cəzanın fəlsəfəsi. Bakı, 2014
9. Rəhimov.İ.M.Cinayətkarlar və cəza. Bakı, 2015
- 10.M.H.Hümbətov.Məhkumun məlumat kitabı. “Hüquq ədəbiyyatı”. Bakı,2003
- 11.İ.B.Ağayev Azərbaycan Respublikasının cəza-icra hüququ. Ümumi hissə. Bakı, 2007
- 12.İ.B.Ağayev Azərbaycan Respublikasının cəza-icra hüququ. Xüsusi hissə. Bakı, 2011
- 13.M.H.Hümbətov, N.Mustafayev. Azərbaycan Respublikasında məhkumların hüquqi vəziyyəti. Bakı, 2010
- 14.Учебник. Уголовно-исполнительное право. Под ред. В.И.Селиверстова. М., 2000.
- 15.Рагимов И.М. “Теоретические и практические проблемы исправительно-трудового воздействия”. Б., 1981.

G İ R İ Ş

Azərbaycan Respublikasının cəzaların icrası qanunvericiliyinə əsasən, ölkəmizdə müəyyən müddət azadlıqdan məhrumetmə və ömürlük azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzaları icra edən penitensiar müəssisələrdən biri cəzaçəkmə müəssisələridir. Cəzaçəkmə müəssisələri cəzaları icra edən müəssisə və orqanlar içərisində mühüm yer tutur. Bu onunla izah olunur ki, *birincisi*, müəyyən müddət azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzaya məhkum olunmuş məhkumların əsas kütləsi cəzalarını bu növ müəssisələrdə çəkirlər, *ikincisi* isə cəzaçəkmə müəssisələrində digər penitensiar müəssisələrdən fərqli olaraq islah etmə vasitələri daha tam şəkildə tətbiq edilir.

Yeni Cəzaların İcrası Məcəlləsinin qəbulu ilə əlaqədar cəzaçəkmə müəssisələrinin sistemində, bu növ müəssisələrdə cəza çəkən məhkumların hüquqi vəziyyətində bir sıra dəyişikliklər baş vermişdir ki, bunlarla da biz bu günkü mühazirəmizdə yaxından tanış olacağıq.

SUAL 1.
Ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində
cəzanın icrası

Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 15.6-cı maddəsinə əsasən azadlıqdan məhrum etmə cəzasını icra edən aşağıdakı növ penitensiar müəssisələr mövcuddur: cəzaçəkmə müəssisələri, həbsxanalar və tərbiyə müəssisələri.

Azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuş həddi buluğa çatmış şəxslər cəzanı cəzaçəkmə müəssisələrində və həbsxanalarda, on səkkiz yaşınadək olan həddi-buluğa çatmamışlar isə tərbiyə müəssisələrində çəkirlər.

Cəzaçəkmə müəssisələri həddi-buluğa çatmış və azadlıqdan məhrum edilməyə məhkum olunmuş şəxslərin saxlanması üçün cəzaçəkmə müəssisələrinin-müəyyən edilmiş penitensiar müəssisələrin əsas növüdür.

Bu onunla izah olunur ki, ***birincisi***, azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzaya məhkum olunmuşların əksər hissəsi cəzanı bu müəssisələrdə çəkir, ***ikincisi*** isə burada məhkumlara islah vasitələri tam həcmdə tətbiq edilir.

Cəzaçəkmə müəssisələri cəzanın çəkilməsi rejiminə görə üç növə bölünür:

1. Ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələri.

2. Ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələri.

3. Xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələri.

Qeyd edilənlərdən başqa cəzaçəkmə müəssisələri ehtiyatsızlıqdan törədilmiş cinayətlərə görə məhkum olunmuş şəxslər üçün məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrinə və islah olunmaq yoluna möhkəm qədəm qoymuş şəxslər üçün məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrinə bölünür.

İndi isə gəlin qeyd edilən cəzaçəkmə müəssisələri növlərinin hər biri üzərində ayrıca daynaq.

Qüvvədə olan cəzaların icrası qanunvericiliyinə əsasən (CİM-nin 112-ci maddəsi) ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində qəsdən törədilmiş böyük ictimai təhlükə törətməyən az ağır və ağır cinayətlərə görə ilk dəfə müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuş şəxslər, habelə ehtiyatsızlıqdan törədilmiş cinayətlərə görə beş ildən artıq müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuş şəxslər, həmçinin cəzaları müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza ilə əvəz edilmiş şəxslər cəza çəkirlər. Digər tərəfdən, bu müəssisələrdə ehtiyatsızlıqdan törədilmiş, qəsdən törədilmiş böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır cinayətlərə görə məhkum olunmuş ilk dəfə ağır cinayətlərə məhkum olunmuş kişilərdən ayrı saxlanılırlar.

Ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində məhkumlar cəzaçəkmə müəssisələrinin Daxili İntizam qaydalarına uyğun olaraq cəzaçəkmə müəssisəsi ərazisinin daxilində hərəkət edə bilirlər. Onlar:

- ◆ adi yaşayış binalarında saxlanılır;
- ◆ ərzaq məhsulları və ən zəruri mallar əldə etmək üçün ayda əlli manatadək miqdarda pul xərcləyə bilər;
- ◆ il ərzində qısa müddətli qırx səkkiz görüş və uzun müddətli dörd görüş almaq hüququna malikdir;
- ◆ il ərzində qırx səkkiz bağlama, sovqat və ya banderol almaq hüququna malikdir.

Cəzaların icrası qanunvericiliyində ümumi rejimdə saxlanılan məhkumların saxlanması şəraitinin yaxşılaşdırılması, bu tədbirin tətbiq edilmə əsasları və qaydası öz əksini tapmışdır. Belə ki, CİM-in 113.4-cü maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən, məhkumlar cəzanın icrası qaydalarını pozmadıqda və əməyə vicdanla yanaşdıqda, cəza müddətinin ən azı üçdə birini çəkdikdən sonra onların saxlanması şəraiti yaxşılaşdırıla bilər. Bu halda məhkumlar əlavə olaraq:

- ◆ ərzaq məhsulları və ən zəruri mallar əldə etmək üçün ayda on beş manatadək miqdarda pul xərcləyə bilərlər;
- ◆ il ərzində uzun müddətli dörd görüş almaq hüququna malikdirlər;
- ◆ hər il məzuniyyət vaxtı cəzaçəkmə müəssisəsinin müdiriyyətinin qərarı ilə cəzaçəkmə müəssisələrinin hüdudlarından kənara qısa müddət səfərlər edə bilərlər.

Qeyd edilənlərlə yanaşı ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində ağır cinayətlərə görə ilk dəfə məhkum olunmuş şəxslər də saxlanıla bilər. Burada cəza çəkən məhkumlar:

- ◆ adi yaşayış binalarında saxlanılırlar;
- ◆ ərzaq məhsulları və ən zəruri mallar əldə etmək üçün ayda qırx beş manatadək miqdarda pul xərcləyə bilərlər;
- ◆ il ərzində qısa müddətli iyirmi dörd görüş və uzun müddətli üç görüş almaq hüququna malikdirlər;
- ◆ il ərzində iyirmi dörd bağlama, sovqat və ya bağlama almaq hüququna malikdirlər.

Yaxşılaşdırılmış saxlanılmaz şəraitinə keçirmə tədbiri bu məhkumlara da tətbiq edilir. CİM-nin 113.5-ci maddəsinə əsasən, ağır cinayətlərə görə ilk dəfə məhkum olunmuş şəxslər cəzanın icrası qaydalarını pozmadıqda və əməyə vicdanla yanaşdıqda cəza müddətinin ən azı üçdə birini çəkdikdən sonra onların saxlanması şəraiti yaxşılaşdırıla bilər. Bu halda məhkumlar əlavə olaraq:

- ərzaq məhsulları və ən zəruri mallar əldə etmək üçün ayda şərti maliyyə vahidi məbləğinin iki mislinədək miqdarda pul xərcləyə bilərlər;
- il ərzində qısa müddətli on iki görüş və uzun müddətli üç görüş almaq hüququna malikdirlər;
- il ərzində on iki bağlama, sovqat və ya banderol almaq hüququna malikdirlər.

Rejimin qərəzli pozulması dedikdə, məhkumun əməkdən əsassız imtinası, alkoqol, narkotik və digər məstedici vasitələr qəbul etməsi, saxlaması, əldə etməsi, qumar oyunlarında iştirakı, xırda xuliqanlıq etməsi, habelə il ərzində hər biri üçün yazılı surətdə tənbeh edilmiş üç dəfədən çox rejimi pozması başa düşülür.

Nümunəvi davranışına, əməyə və təhsilə vicdanlı münasibətinə görə ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumlara yaxşılaşdırılmış saxlanılma şəraiti ilə yanaşı digər həvəsləndirmə tədbirləri də tətbiq edilə bilər. Belə ki, CİM-in 105-ci maddəsinə əsasən nümunəvi davranışa, əməyə və təhsilə vicdanlı münasibətə, öz fəaliyyət təşkilatlarında və tərbiyə tədbirlərində fəal iştirakına görə məhkumlara aşağıdakı həvəsləndirmə tədbirləri tətbiq edilə bilər:

- ◆ təşəkkür elan etmək;
- ◆ hədiyyə ilə mükafatlandırmaq;
- ◆ minimum əmək haqqı məbləğinin üç mislinədək miqdarda pulla mükafatlandırma;
- ◆ əlavə sovqat, bağlama və ya banderol almağa icazə vermək;
- ◆ əlavə telefon danışığına icazə vermək;
- ◆ əlavə qısa müddətli və ya uzun müddətli görüşə icazə vermək;
- ◆ ərzaq məhsulları və ən zəruri mallar əldə etmək üçün şərti maliyyə vahidi məbləğinin üç mislinədək miqdarda əlavə pul xərcləməyə icazə vermək;

- ◆ ərzaq məhsulları və ən zəruri mallar əldə etmək üçün şərti maliyyə vahidi məbləğinin üç mislinədək əlavə pul xərcləməyə icazə vermək;

- ◆ verilmiş tənbehi vaxtından əvvəl götürmək və s.

Məhkumlara həvəsləndirmə tədbirləri yazılı şəkildə verilir.

Ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən, nümunəvi davranışı və əməyə vicdanlı münasibəti ilə islah olunma yoluna möhkəm qədəm qoymuş şəxslər cəza müddətinin ən azı üçdə birini çəkdikdən sonra cəzanın qalan hissəsini çəkmək üçün məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrinə keçirilə bilər.

Nümunəvi davranışı, əməyə və təhsilə vicdanlı münasibəti ilə özünün islah olunduğunu sübut etmiş məhkumlar qanunla müəyyən edilmiş qaydada vaxtından əvvəl şərti olaraq azad edilə bilərlər. Törədilmiş cinayətə görə cəza ilə yanaşı alkoqolizmdən və narkomaniyadan məcburi müalicə tədbirləri də təyin edilmiş şəxslər, habelə zöhrəvi xəstəliklərin müalicə kursunu tam keçməmiş şəxslər ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrindən məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrinə keçirilə bilməz.

Ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən məhkumlara qanunda nəzərdə tutulmuş hallarla tənbeh tədbirləri də tətbiq edilə bilər. CİM-nin 107-ci maddəsinə əsasən ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən məhkumlara cəzanın icrası qaydalarını pozmalarına görə aşağıdakı tənbeh tədbirləri də tətbiq edilə bilər:

- ◆ xəbərdarlıq;

- ◆ töhmət;
- ◆ cəzaçəkmə müəssisələrində və həbsxanalarda saxlanılan kişi məhkumları on beş günədək, qadın məhkumları isə on günədək müddətə cərimə təcridxanasına keçirmək;
- ◆ xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumları adi yaşayış binalarından kamera tipli otaqlara keçirmək;
- ◆ cəzanın icrası qaydaları qərəzli pozulduqda ümumi və ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan kişi məhkumları bir aydan altı ayadək kamera tipli otaqlara, xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumları bir aydan altı ay müddətində birnəfərlik kameralara, həbsxanalarda saxlanılan məhkumları iki aydan altı ayadək müddətə ciddi saxlanma şəraitinə keçirmək.

Tənbeh tədbiri qismində məhkumların yaxşılaşdırılmış saxlanılma şəraiti ləğv edilə bilər.

Ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən məhkumlar ümumi əsaslar üzrə əməyə cəlb edirlər. Bu növ cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən məhkumların əksəriyyəti ümumi orta və orta texniki təhsilə malik olduğu üçün bu tədbirlərin tətbiqi islah etmənin səmərəli vasitəsi sayılır. Məhkumların hamısının işlə təmin edilmədiyinə, peşə təhsili və ümumi təhsillə məşğul olmadığına görə onlarla tərbiyə işinin düzgün təşkili mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

SUAL 2.

Ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəzanın icrası

Azərbaycan Respublikasının CİM-in 114-cü maddəsinə əsasən, ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində xüsusilə ağır cinayətlər törətməyə görə ilk dəfə müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzaya məhkum olunmuş, habelə cinayətlərin residivi zamanı, yəni əvvəllər müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə növündə cəza çəkmiş şəxslər və cinayətlərin xüsusi təhlükəli residivinə görə müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzaya məhkum olunmuş qadınlar cəza çəkirlər.

Məhkəmənin hökmünə əsasən ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində rejim qaydasını pozmağa görə həbsxanaya keçirilmiş şəxslər cəza müddəti çəkildikdən sonra, habelə həvəsləndirmə qaydasında ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrindən məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrinə keçirilmiş, lakin orada rejimin tələblərini kobud surətdə pozmuş şəxslər də geri - ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsinə qaytarıla bilər.

Ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində məhkumlar cəzaçəkmə müəssisələrinin Daxili İntizam Qaydalarına uyğun olaraq cəzaçəkmə müəssisəsinin ərazisi daxilində hərəkət edə bilərlər.

Ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən məhkumlar:

- ◆ adi yaşayış binalarında saxlanılırlar;
- ◆ ərzaq məhsulları və ən zəruri mallar əldə etmək üçün ayda qırx manatadək miqdarda pul xərcləyə bilər;

- ◆ il ərzində qısa müddətli on iki görüş və uzun müddətli iki görüş almaq hüququna malikdirlər;

- ◆ il ərzində on iki bağlama, sovqat və ya banderol almaq hüququna malikdirlər.

Qeyd edilən hüquqlar ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən bütün məhkumlara şamil edilir. Bəzi hallarda cəzaçəkmə dövründə məhkumların saxlanması şəraitinin yaxşılaşdırılmasından da istifadə edilə bilər. Bildiyimiz kimi bu tədbir nümunəvi davranışlı məhkumlar barəsində tətbiq edilir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının CİM-in 115.3-cü maddəsinə əsasən, məhkumlar cəzanın icrası qaydalarını pozmaqda və əməyə vicdanla yanaşdıqda, cəza müddətinin ən azı yarısını çəkdikdən sonra onların saxlanması şəraiti yaxşılaşdırıla bilər. Bu halda məhkumlar əlavə olaraq:

- ◆ ərzaq məhsulları və ən zəruri mallar əldə etmək üçün ayda 15 manatadək miqdarda pul xərcləyə bilirlər;

- ◆ il ərzində qısa müddətli altı görüş və uzun müddətli iki görüş almaq hüququna malikdirlər;

- ◆ il ərzində on iki bağlama, sovqat və ya banderol almaq hüququna malikdirlər.

Ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumların əksər hissəsini əvvəllər cinayət cəzasına və islah etmə tədbirlərinə məruz qalmış, lakin özü üçün nəticə çıxarmamış və yenidən cinayət yoluna qədəm qoymuş şəxslər təşkil edir. Bu onların islah olunması məsələsini xeyli çətinləşdirir.

Digər tərəfdən burada məhkumların əməyə cəlb edilməsi, onların orta ümumi və peşə təhsili məhdud xarakter daşıyır. Belə şəraitdə məhkumlarla tərbiyə işinin aparılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu kateqoriyadan olan məhkumlarla tərbiyə işi onlara fərdi surətdə yanaşılmasını tələb edir. Çünki onların əksəriyyəti yetkin yaşdadır (xüsusilə də qadınlar), ailələri yoxdur, dəfələrlə məhkum edilmişdir, cinayət törətmə momentində onların çoxunun daimi yaşayış yeri və iş yeri olmur. Onların çoxu alkoqolizmdən məcburi müalicə olunur və ya əlildirlər.

SUAL 3.
Xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində
cəzanın icrası

Azərbaycan Respublikasının CİM-in 116-cı maddəsinə əsasən, xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cinayətlərin xüsusi təhlükəli residivinə görə müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzaya məhkum olunmuş və ömürlük azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzası müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə növündə cəza ilə əvəz olunmuş kişiler cəza çəkirlər.

Xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrinə cəza çəkməyə göndərilmiş məhkumlar kamera tipli otaqlarda saxlanılırlar. Bu hal onların yüksək ictimai təhlükəliliyi ilə izah olunur.

CİM-in 116.2-ci maddəsində məhkumların saxlanılma şəraiti barədə nəzərdə tutulmuş müddəalar heç də imperativ xarakter daşmır. Başqa sözlə, xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində cəza çəkən məhkumlar heç də bütün

cəza müddətində kamera tipli otaqlarda saxlanmamalıdır. Qanunvericilikdə onların da saxlanılma şəraitini yaxşılaşdırılması imkanı nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, CİM-in 105.10-cu maddəsinə əsasən, nümunəvi davranışa, əməyə və təhsilə vicdanlı münasibətə, özfəaliyyət təşkilatlarında və tərbiyə tədbirlərdə fəal iştirakına görə xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan və cəza müddətinin ən azı üçdə birini çəkmiş məhkumlar kamera tipli otaqlardan adi yaşayış binalarına keçirilə bilər.

Cəzaların icrası qanunvericiliyinə görə xüsusi rejimi cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumlar:

- ◆ kamera tipli otaqlarda və ya adi yaşayış binalarında saxlanılırlar;
- ◆ ərzaq məhsulları və ən zəruri mallar əldə etmək üçün ayda şərti maliyyə vahidi məbləğinin üç mislinədək miqdarda pul xərcləyə bilərlər;
- ◆ il ərzində qısamüddətli altı görüş uzunmüddətli iki görüş almaq hüququna malikdirlər;
- ◆ il ərzində səkkiz bağlama, sovqat və ya banderol almaq hüququna malikdirlər.

Məhkumlar cəzanın icrası qaydalarını pozmadıqda və əməyə vicdanla yanaşdıqda, cəza müddətinin ən azı yarısını çəkdikdən sonra onların saxlanması şəraiti yaxşılaşdırıla bilər. Bu halda məhkumlar əlavə olaraq:

- ◆ ərzaq məhsulları və ən zəruri predmetlər əldə etmək üçün ayda şərti maliyyə vahidi məbləğinin iki mislinədək məbləğdə pul xərcləyə bilərlər;

◆ il ərzində qısamüddətli 2 görüş və uzunmüddətli görüş qısamüddətli görüş almaq hüququna malikdirlər;

◆ il ərzində üç bağlama, sovqat və ya banderol almaq hüququna malikdirlər.

Xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumlara CİM-nin 105-ci maddəsində nəzərdə tutulan digər həvəsləndirmə tədbirləri də tətbiq oluna bilər.

Xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumlar məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrinə keçirilmirlər. Onlar barəsində cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin və ya azadlıqdan məhrum etmənin daha yüngül cəza ilə əvəz edilməsinin tətbiqinə yol verilir.

CİM-nin 107-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tənbeh tədbirləri qaydasında xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumların yaxşılaşdırılmış saxlanılma şəraiti ləğv edilə bilər. Bundan başqa, onlar bir aydan altı ayadək müddətə birnəfərlik kameralara keçirilə bilər.

Xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumlara əmək, ümumi təhsil və peşə təhsili kimi islah olunma vasitələrinin tətbiqi məhduddur. Bu onunla şərtlənir ki, bir tərəfdən burada da ümumi və ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində mövcud olan şərait mövcuddur (məcburi işsizlik, məhkumların əksər hissəsinin ümumi və xüsusi orta təhsilinin olmaması), digər tərəfdən isə belə bir hal cəzaçəkmə müəssisələrinin bu növündə cəza çəkən şəxslərin xarakteristikasının xüsusiyyətləri ilə şərtlənir: onların əksər hissəsi

islah olunma yoluna qədəm qoymaq, ictimai faydalı əməkdə, tərbiyəvi tədbirlərdə iştirak etmək istəmirlər.

Digər tərəfdən məhkumların ciddi surətdə təcrid edilməsi (kamera tipli otaqlarda saxlanılma, sərt rejim qaydalarının xüsusiyyətləri və s) məhkumların islah olunmasının əsas vasitələrinin tətbiqini xeyli dərəcədə çətinləşdirir.

Bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, məhkumların islah olunması üçün onlarla fərdi-tərbiyəvi işləri aparılmalı, onların faydalı sosial əlaqələrinin (əgər varsa) qorunub saxlanmasına və davam etdirilməsinə cəhd göstərilməlidir.

SUAL 4. **Məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində** **cəzanın icrası**

Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 1.5.6. maddəsinə əsasən azadlığın məhdudlaşdırılması, müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə və ömürlük azadlıqdan məhrumetmə və ömürlük azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzaların icrasına müvafiq olaraq penitensiar müəssisələr (xüsusi müəssisələr və cəzaçəkmə müəssisələri) həyata keçirir. Belə müəssisələrdən biri də məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələridir. Məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələri, orada cəza çəkən məhkumların dairəsi, bu növ müəssisələrdə cəzanın icrası şərtləri və s. bu kimi məsələlər Cəza-İcra Məcəlləsinin 118-119-cu maddələri ilə nizama salınır.

Azərbaycan Respublikasının CİM-nin 118-ci maddəsinə əsasən ehtiyatsızlıqdan törədilmiş cinayətlərə görə beş ildən artıq olmayan müddətə

azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxslər məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkirlər. Digər tərəfdən Məcəllənin 70.2.2-ci maddəsinə əsasən ümumi və ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən məhkumlar cəza müddətinin ən azı üçdə birini çəkdikdən sonra məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisəsinə (onun üçün nəzərdə tutulmuş) keçirilə bilər.

Məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində məhkumlar eyni şəraitdə saxlanılır. Kişi və qadın məhkumlar eyni məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanıla bilərlər. İştirakçılıqla cinayət törədən şəxslər, bir qayda olaraq ayrılıqda cəza çəkirlər.

Bildiyimiz kimi cəzaçəkmə müəssisələrində mühafizə və azadlıqdan məhrum etmə yerlərinin digər atributları mövcuddur. Məhz, bu cəhətlərinə görə onları qapalı müəssisələr növünə aid edirlər. Onlardan fərqli olaraq, məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində mühafizə və s. yoxdur. Burada məhkumlar müəyyən hüquqlardan məhrum edilmir. Sadəcə olaraq, həmin hüquqlar məhdudlaşdırılır. Bu cəhətlərinə görə məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələri açıq tipli müəssisələr hesab olunur. Burada cəzaçəkmə rejimi cəzaçəkmə müəssisəsində müəyyən edilmiş rejimindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir.

Bir qayda olaraq, məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində məhkumların xarakteristikası ümumi, ciddi və xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumların xarakteristikasına nisbətən müsbət tərəfdən xarakterizə olunur.

Əvvəllər hansı rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılma-larından asılı olmayaraq, məhkum kişi və qadınlar bir məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisəsində saxlanıla bilirlər.

Bəs görək bu növ cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanılan məhkumlar hansı hüquqlara malikdir. Belə ki, Cəza-İcra Məcəlləsinin 119-cu maddəsində qeyd edilir ki, məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində məhkumlar:

- ◆ mühafizəsi, lakin nəzarət altında saxlanılır;
- ◆ yuxudan duran vaxtında yatmaq vaxtınadək müəssisəsinin yerləşdiyi ərazidə sərbəst hərəkət edə bilirlər;
- ◆ müəyyən edilmiş nümunədə şəxsiyyəti təsdiq edən sənəd daşıyırlar;
- ◆ gördükləri işin xarakterinə uyğun olaraq və ya təlimlə əlaqədar zərurət olarsa, cəzaçəkmə müəssisəsinin müdiriyyətinin icazəsi ilə müəssisənin yerləşdiyi ərazidən kənarında, lakin Azərbaycan Respublikasının ərazisi hüdudlarında nəzarətsiz hərəkət edə bilər;
- ◆ məişətdə istifadə edilən ümumi paltar geyinə, pul və qiymətli şeylər gəzdirə, puldan qeyri məhdud istifadə edə bilər;
- ◆ məhdudiyət qoyulmadan qohumları ilə başqa şəxslərlə yazışa və görüşə bilər, bağlama, sovqat və ya banderol ala bilirlər;
- ◆ mənzil şəraiti olduqda, cəzaçəkmə müəssisəsinin müdiriyyətinin icazəsi ilə yaxın ərazidə öz ailələri ilə birlikdə yaşaya bilər, yaşayış yeri əldə edə bilər və şəxsi təsərrüfat yarada bilirlər. Belə məhkumların hər ay bir dəfədən dörd

dəfəyə qədər məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisəsində qeydiyyatdan keçməsi həmin müəssisənin müdiriyyətinin qərarı ilə müəyyən edilir.

Məhkumlara məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrinin yerləşdiyi ərazidə ali və orta ixtisas təhsilli müəssisələrində qiyabi təhsil almağa icazə verilir.

Məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində cəzaçəkmə şəraitinin təhlili göstərir ki, burada faydalı əməklə məşğul olmaq üçün, təhsili davam etdirmək üçün ailə ilə qohumlarla və s. faydalı sosial əlaqələri bərpa etmək üçün kifayət qədər əlverişli imkanlar var. Başqa sözlə burada islah olunma vasitələrinin səmərəli tətbiqi üçün əlverişli şərait mövcuddur.

Məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanan məhkumlara CİM-nin 105-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş həvəsləndirmə tədbirləri tətbiq edilə bilər. Özlərinin islah olunduqlarını nümunəvi davranış və əməyə, təlimə vicdanlı münasibəti ilə sübut etmiş məhkumlar qanunla müəyyən qaydada şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunmağa və ya cəzanın çəkilməmiş hissəsinin daha yüngül cəza ilə əvəz olunmasına təqdim edilə bilərlər.

Məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən məhkumlara həm də CİM-nin 107-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tənbeh tədbirləri tətbiq edilir. Belə ki, CİM-nin 107-ci maddəsinə əsasən, məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində cəzanın icrası qaydalarını pozan məhkumlara aşağıdakı tənbeh tədbirləri tətbiq edilə bilər:

- ◆ xəbərdarlıq;
- ◆ töhmət;

- ◆ yataqxanadan kənar da yaşamaq hüququnun ləğv edilməsi;
- ◆ bir aya qədər işdən sonra asudə vaxtlarda yataqxanadan kənara çıxmağın qadağan edilməsi və s.

NƏTİCƏ

Qeyd edilənlərdən aydın görünür ki, cəzaçəkmə müəssisələri azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş şəxslərin islah edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş əsas cəzaçəkmə müəssisəsidir.

Burada edilmiş cinayətin xarakterindən və ağırlıq dərəcəsinə, habelə şəxsiyyətindən asılı olaraq, məhkumlar müxtəlif şəraitlərdə saxlanılır. Onlara müxtəlif rejim qaydaları tətbiq olunur.

Cəzaçəkmə müəssisələrinə nisbətən məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində isə məhkumların islah edilməsi üçün daha geniş imkanlar mövcuddur.